

گونه‌شناسی کتاب صوتی به مثابه هنر شنیداری در عصر رسانه‌های نو

■ محمد اخگری^۱

چکیده

کتاب صوتی در ترویج فرهنگ کتابخوانی نقشی بسزا دارد و به‌عنوان گونه‌ای که از ترکیب رسانه مکتوب و شنیداری پیدا آمده، طی دهه‌های گذشته حامل‌های رسانه‌ای مختلفی مانند کاست، رادیو، لوح فشرده، پادکست، وبگاه اینترنتی، رسانه‌های اجتماعی و کارافزار را تجربه کرده است. این تحولات مباحث نظری و مسائل علمی گوناگونی را درباره این گونه پیوندی موجب شده است که از آن جمله‌اند: رابطه این نوع شنیداری با نسخه مکتوب کتاب، استقلال کتاب صوتی، گونه‌شناسی و ابعاد هنری آن در پیوند با قالب‌های هنری شنیداری. پژوهش حاضر با طرح مسائل مذکور و با هدف گونه‌شناسی و تبیین وجوه رسانه‌ای و هنری کتاب صوتی بر مبنای نظریه «ادبیات صوتی» لودویگ یگر انجام می‌پذیرد که بر مبنای آن، کتاب صوتی تبدیل یک هویت متنی نوشتاری به یک هویت آوایی- شنیداری و گونه‌ای ادبی-صوتی است. پژوهش با روش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق سه پلتفرم آودیبله، ساوندکلاود و ایران صداست و حجم نمونه به‌صورت هدفمند انتخاب شده است. نتایج حاصل از تحقیق گونه‌های کتاب صوتی را بر مبنای قالب تولید، نوع ادبی، حامل رسانه‌ای و گونه‌های جدید تقسیم‌بندی می‌کند. متن شنیداری، که برابند پیوند گفتار با دیگر عناصر صوتی است، به لحاظ هرمنوتیک از نسخه متنی متمایز است و در برخی از انواع مانند شعر، قصه و خاطره صرفاً شنیداری تولید می‌شود و در زمره هنر شنیداری قرار می‌گیرد. استفاده از ظرفیت کتاب صوتی در حوزه آموزش، روزنامه‌نگاری و گردشگری که در ایران کمتر بدان توجه شده ضروری است.

واژگان کلیدی

کتاب صوتی، گونه‌شناسی، ادبیات صوتی، حامل رسانه‌ای، هنر شنیداری.

مقدمه

کتاب صوتی به عنوان نوعی رسانه‌ای هنری اگرچه در آغاز برای استفاده نابینایان کاربرد داشت، اما بعدها به عنوان رسانه‌ای جدید در نشر کتاب مورد استفاده قرار گرفت. نخستین کتاب‌های صوتی بر روی صفحه گرامافون تولید و منتشر شدند. برخی تولید نخستین کتاب صوتی را به ادیسون نسبت می‌دهند که در سال ۱۸۷۷ پس از اختراع گرامافون، شعر کودکانه «ماری بزه کوچکی داشت» را ضبط کرد (Rubery, 2011: 5). در آغاز «کتاب گرامافونی»^۱، یعنی کتاب‌هایی که بر روی صفحه گرامافون ضبط می‌شدند، رواج یافت و برخی نویسندگان مانند مارک تواین رمان خود^۲ را بر روی صفحه گرامافون ضبط کردند و استفاده از گرامافون برای ضبط ادبیات اندک‌اندک از دهه ۱۹۳۰ در آمریکا و اروپا آغاز شد. رسانه شنیداری رادیو حامل رسانه‌ای دیگری برای تولید و انتشار کتاب صوتی بود و مثلاً رادیو بی‌بی‌سی در سال ۱۹۳۰ رمان‌های دیکنز را به صورت سریالی پخش کرد (Rubery, 2011: 7). در سال ۱۹۷۵ کتاب بر روی نوار به حوزه تجارت وارد شد و نوار کاست، تا پیدایش لوح فشرده، رسانه حامل کتاب شنیداری ماند. ضبط صوت همراه یا واکن (تولید در سال ۱۹۷۹) به مثابه «تئاتر محرمانه» امکان تجربه شنیداری فردی را فراهم آورد (Hosokawa, 1984: 165).

فرایند پیدایش و توسعه کتاب صوتی در ایران نیز تقریباً همین روند را داشته است. پخش صوتی کتاب از طریق رادیو از سال ۱۳۱۹ (مختاری اصفهانی، ۱۳۸۹: ۸۸) و بهره گرفتن از کاست جهت تولید کتاب صوتی برای نابینایان در مدرسه نابینایان خزانلی و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان از آن جمله است (مکتبی فرد، ۱۳۸۴: ۴۶). البته رواج کاست در ایران در پیروزی انقلاب اسلامی به اندازه‌ای نقش داشت که به لحاظ رسانه‌ای انقلاب اسلامی را «انقلاب نوار کاست» می‌نامند (Hachten, 1992: 33). کتاب‌شناسی ملی ایران در سال ۱۳۷۳ کتاب گویا را به عنوان یک قالب مستقل در مجموعه آثار منتشر شده در ایران تلقی و کتاب‌های گویا را با کتاب‌شناسی معرفی کرد (مکتبی فرد، ۱۳۸۴: ۴۷). هرچند برخی کارشناسان صنعت نشر دسترسی راحت به کالاهای فرهنگی و رسانه‌ای را یکی از مشکلات صنعت نشر در ایران برمی‌شمارند (مطلبی، ۱۳۹۸: ۲۲۰)، اما کتاب صوتی به عنوان نسخه رسانه‌ای کتاب چاپی به سبب سهولت دسترسی می‌تواند به توسعه فرهنگ کتابخوانی و صنعت نشر کمک کند.

انقلاب دیجیتال سپهر رسانه‌ای را دگرگون کرد و «واکن»، یعنی دستگاه صوتی آنالوگ قابل حمل، جای خود را به «آی‌پاد»، یعنی نمونه دیجیتالی آن، داد. آی‌پاد نه تنها می‌توانست حجم زیادی از داده‌ها را در خویش بگنجاند، بلکه امکان ایجاد فهرست پخش را برای شنونده فراهم می‌کرد و مهم‌تر آنکه به مدد اینترنت ارسال، دریافت و هم‌رسانی را ممکن کرد. به دیگر

1. Phonographic Books

2. The American Claimant

سخن، بر قابلیت «همراه بودن» و «قابل حمل بودن»، امکانات دیگری افزوده شد: «امکان ذخیره حجم زیاد فایل‌های صوتی»، «امکان ایجاد فهرست پخش صدا»، «در شبکه بودن»، «دریافت صدا از شبکه»، «ارسال و به اشتراک گذاشتن صدا در شبکه‌های اجتماعی».

گسترش کتاب صوتی، علاوه بر تنوع و تکثر قالب‌ها، مباحث نظری و مسائل علمی گوناگونی را درباره این گونه پیوندی موجب شد. رابطه این نوع شنیداری با نسخه مکتوب کتاب از جمله این مسائل است. برخی کتاب صوتی را صرفاً نسخه شنیداری رسانه‌های مکتوب مانند کتاب یا روزنامه و مجله می‌دانند و برخی برای کتاب نسخه مستقل شنیداری قائل هستند. از دیگر سو، تولید هنری کتاب صوتی گاه تمایز میان برخی گونه‌های مشابه مانند تمایز کتاب صوتی نمایشی و نمایش رادیویی را دشوار می‌کند. مسائل و پرسش‌های مذکور، که به سبب ظرفیت رسانه‌های دیجیتال به عنوان بستر تولید و انتشار کتاب صوتی پدید آمده‌اند، تنوع و تکثر انواع کتاب صوتی را از منظر قالب، محتوا و حامل رسانه‌ای موجب شده‌اند که ضرورت گونه‌شناسی کتاب صوتی را با عنایت به اقبال مخاطبان به این گونه رسانه‌ای. هنری و نقش آن در ترویج فرهنگ کتابخوانی ایجاد می‌کنند. نشر منابع اطلاعاتی در مفهوم عام و نشر کتاب در مفهوم خاص یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در جهان محسوب می‌شود.

پژوهش حاضر با طرح مسائل مذکور و با توجه به اهمیت شناخت دقیق این گونه پیوندی این هدف را پی می‌گیرد که ضمن مطالعه رابطه نسخه صوتی کتاب با نسخه مکتوب و کتاب‌های صوتی مستقل بر مبنای نظریه‌های جدید علمی، به تبیین انواع گونه‌های کتاب صوتی بپردازد.

پیشینه پژوهش

ادبیات تحقیق درباره کتاب صوتی در سال‌های اخیر در ایران پدید آمده است. چهرقانی، فهیم‌نیا و نقشینه (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش معیارهای ارزیابی و تولید کتاب گویا از دیدگاه کاربران»، با روش کمی و نظرسنجی از کاربران، به ۱۲ ملاک مزیت برای کتاب صوتی دست می‌یابند: انگیزه کاربرد، معیار انتخاب، موضوع مورد علاقه، ویرایش، روایت، موسیقی و صداسازی، تقطیع و نام‌گذاری، کیفیت صدا، قالب انتشار، شیوه دسترسی، جست‌وجو و اطلاعات کتاب‌شناختی.

میرطالبی پور (۱۳۹۴) در «کتاب گویا، ظرفیتی جدید در برنامه‌سازی رادیویی» به مشابهت‌های کتاب صوتی و رادیو می‌پردازد و با تحلیل محتوای جامعه آماری تحقیق (کتاب‌های گویا در وبگاه رادیو ایران صدا) به این نتیجه دست می‌یابد که کتاب صوتی به مثابه گونه‌ای مستقل می‌تواند به عنوان قالبی رادیویی کاربرد داشته باشد و مناسب‌ترین قالب کتاب صوتی متن خوانی است.

بلدی، اخگری و شریف‌خدایی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «زیبایی‌شناسی عناصر تولیدی روزنامه و مجله شنیداری» از منظر ساختارگرایی به تبیین نقش عناصر صدا، سکوت،

موسیقی و افکت در تولید روزنامه و مجله شنیداری پرداخته‌اند. عامری و محمداسماعیل (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر کتاب شنیداری بر سلامت روان سالمندان تحت پوشش سازمان بهزیستی و توانبخشی» به روش نیمه تجربی و با مشارکت ۳۰ نفر از سالمندان به این نتیجه دست می‌یابند که کتاب‌درمانی در سلامت روان سالمندان مؤثر است. «مطالعه ظرفیت‌ها و تکنیک‌های جدید نوشتاری برای کتاب صوتی با مطالعه موردی رمان معمای ریپلی» عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد دهقانی (۱۳۹۷) در رشته نویسندگی رادیوی دانشگاه صداوسیماست که چگونگی تولید متن صوتی را مورد مطالعه قرار می‌دهد و شیوه تلخیص متن داستان را تبیین می‌کند.

همراز (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «استفاده از کتاب صوتی به مثابه رسانه برای آموزش تاریخ» با روش اسنادی به این نتیجه دست می‌یابد که کتاب صوتی به سبب تصویرسازی ذهنی می‌تواند در آموزش تاریخ به عنوان ابزار کمک آموزشی مؤثر باشد.

از میان پژوهش‌های خارجی درباره کتاب صوتی می‌توان به تحقیق انگلیکا دیهم^۱ (۲۰۱۰) اشاره کرد که به تعریف کتاب صوتی از منظر حامل رسانه‌ای می‌پردازد و با مطالعه موردی تلخیص رمان جنایی شیمی مرگ در آلمان شیوه تلخیص ظریف را پیشنهاد می‌کند که در واقع گزینش بخش‌های مهم، حذف بخش‌های جنبی و حفظ سبک و سیاق نویسنده و فرارزوفود داستان است.

«ظرفیت کتاب صوتی در آموزش زبان دوم» موضوع پایان‌نامه والنسیا کورتس^۲ (۲۰۱۳) در دانشگاه وین اتریش است که در آن با روش تحلیل محتوای کیفی چند نمونه از کتاب‌های صوتی آموزشی به زبان آلمانی از منظر نوع متن (ادبی و غیرادبی) و نوع تولید (متن خوانی یا نمایش) مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. نتایج این تحقیق کتاب صوتی را برای آموزش زبان و درک شنیداری با اهمیت می‌داند، چرا که زبان را با تلفظ گویشوران در اختیار زبان‌آموزان قرار می‌دهد. ایلیس، اشلوکر و دهه^۳ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای به تأثیر شنیدن در یادگیری متون درسی ادبیات آلمانی پرداخته‌اند و به عنوان مبنای نظری تحقیق خود کتاب صوتی را قالب جدیدی از ادبیات شفاهی قلمداد می‌کنند که گویندگان باستان آن‌ها را برای مردم می‌خواندند. جالب آنکه نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که شنیدن متون ادبی با استفاده از کتاب‌های صوتی برای دانش‌آموزان جذاب‌تر است و با شنیدن کتاب، خواندن متون ادبی دشوار برای آن‌ها ساده‌تر شده است.

مرور تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که اگرچه برخی از ابعاد کتاب صوتی مورد مطالعه قرار گرفته است، اما در میان پژوهش‌هایی که مستقیم یا غیرمستقیم به این موضوع پرداخته‌اند، تحقیقی که با توجه به تکرر و تنوع این گونه رسانه‌ای. هنری از منظر خاستگاه، تولید و انتشار به دسته‌بندی گونه‌های مختلف آن بپردازد یافت نشد.

1. Angelika Diehm

2. Valencia Cortes

3. Illjes, Schlücker & Dehé

مبانی نظری پژوهش

محققان برای تعریف کتاب صوتی از چند منظر بدان پرداخته‌اند. شوتس^۱ (۲۰۰۵: ۱۳۸) کتاب صوتی را رسانه‌ی حامل متن گویندگی شده به صورت کامل یا خلاصه می‌داند که امکان می‌دهد متن نه از طریق خواندن بلکه از طریق شنیدن دریافت شود. ورمکه^۲ (۲۰۰۴: ۶۲-۶۱) کتاب صوتی را بر مبنای قالب تولید آن دسته‌بندی می‌کند که انواع قالب‌های متن خوانی، فیچر، نمایش و مستند را شامل می‌شود. برخی دیگر نیز در تعریف کتاب صوتی دوبعدی بودن آن را مورد توجه قرار داده‌اند. لودویک یگر^۳ (۲۰۱۴: ۲۳۱) کتاب صوتی را پیوند ناهمگون عناصر مختلف می‌داند که به واسطه‌ی ویژگی‌های خاصش، به‌ویژه اختصاصات رسانه‌ای آن، شناخته می‌شود. یگر بر این عقیده است که میان متن اصلی کتاب و آنچه شنونده کتاب صوتی می‌شنود ترتیبی رسانه‌ای وارد می‌شود که از منظر مقولی، چیز دیگری را غیر از متن اصلی برای شنیدن منتقل می‌کند و گویی متن با ترتیبات رسانه‌ای برای شنیدن آماده می‌شود (Jäger, 2014: 243). به عبارت دیگر، متن از یک هویت متنی نوشتاری به یک هویت صوتی، آوایی شنیداری تبدیل می‌شود. یگر پیشنهاد می‌کند که این تغییر هویت از نسخه‌ی متنی به نسخه‌ی صوتی را که گفتاری شده و برای گویندگی ساخته و پرداخته شده است گونه‌ی «صوتی-ادبی شده» بنامیم. بر این اساس، متن کتاب صوتی با کمک گفتار گوینده تنظیم و با بهره‌گیری از ابزارهای فنی تولید می‌شود و از مجموع همه‌ی این ترکیب‌ها و پیوندها «واقعۀ شنیداری» برای شنونده پدید می‌آید. متن شنیداری چیزی غیر از متن مکتوب اولیه است. صدای گوینده صرفاً انتقال‌دهنده‌ی متن شنیداری نیست، بلکه صدا با نوع اجرا شدنش، جنس و رنگ خاصش اتحادی جدانشدنی با متن ایجاد می‌کند. متن شنیداری با توجه به سبک گفتار، اجرا، دراماتورگی و کارگردانی شکلی هنری و به عبارت روشن‌تر صوتی-ادبی می‌پذیرد (Pinto, 2016: 94).

تولید کتاب صوتی در قالب‌های هنری برای این پدیده تعاریف تازه‌ای ساخته است. بینتسک و اینینگ یگر^۴، نویسندگان کتابی که در سال ۲۰۱۴ درباره‌ی کتاب شنیداری منتشر شده است، نیز نظریه‌ی «صوتی‌ادبی بودن»^۵ را که در ترجمه‌ی آن از عبارت «ادبیات صوتی» بهره می‌گیریم- مطرح می‌کنند. آن‌ها کتاب صوتی را محمل مناسبی برای توزیع کتاب می‌دانند، اما معتقدند که کتاب صوتی پس از تجربه‌ی دوره‌ها و رسانه‌های مختلف به قالبی مستقل بدل شده است که تولید آن مستلزم زیبایی‌شناسی «صوتی‌ادبی» است. زیبایی‌شناسی عناصر صوتی مستلزم رعایت همه‌ی

1. Schütz
2. Wermke
3. Jäger
4. Binczek & Epping-Jäger
5. Audio-Literalität

نکات فنی و تولیدی. از انتخاب نوع میکروفن تا انتخاب موسیقی و افکت مناسب و نیز انتخاب جنس صدای گوینده متناسب با نوع متن. است و هنگام تولید کتاب صوتی در قالب نمایش عناصر زیبایی‌شناختی اهمیت بیشتری می‌یابد. در تولید کتاب‌های صوتی گاه متن کتاب تلخیص می‌شود و گاه برای نمایش تنظیم می‌شود که در این صورت نظریه «صوتی. ادبی بودن» یگر بیشتر صدق می‌کند. یگر، با طرح مفهوم «ادبیات صوتی»، حوزه گفتمان عملی را می‌گشاید. ادبیات صوتی بنا بر دیدگاه یگر در دو سطح مطرح می‌شود:

سطح اول: تبدیل متن نوشتاری به متن شنیداری

سطح دوم: ضبط گفتارهای شفاهی که بر پایه متن استوار نیستند.

بنابراین در تولید کتاب صوتی دو گونه از تنظیم (صحنه‌پردازی) وجود دارد: تنظیم صوتی - ادبی متن نوشتاری و تنظیم نوشته صوتی. ادبی. تمرکز بر عامل صوت در کتاب شنیداری هم تکران انواع کتاب صوتی را قابل فهم می‌کند و هم امکان تبیین دقیق آن‌ها را فراهم می‌کند.

روش پژوهش

پژوهش با روش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار انجام شده است. تحلیل محتوای کیفی تفسیر ذهنی داده‌های متنی از طریق طبقه‌بندی منظم کدها و شناسایی تم‌ها و الگوهاست (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۰۰). هدف روش تحلیل محتوای جهت‌دار آزمون نظریه‌های پیشین یا بسط نظریه‌های موجود است (Hsieh & Shannon, 2005: 1277-88). این تحقیق، بر مبنای نظریه ادبیات صوتی و با طبقه‌بندی و کدگذاری داده‌ها، گونه‌های مختلف کتاب صوتی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. پس از مشخص کردن مسئله پژوهش، اهداف، پرسش‌ها و تعیین متغیرها به‌عنوان نخستین مرحله تحلیل محتوا، در مرحله دوم نمونه‌گیری، کدگذاری و مقوله‌بندی انجام پذیرفت. جامعه آماری تحقیق سه وبگاه کتاب صوتی است: آودیبل^۱، شبکه اجتماعی صدامحور ساوندکلاود^۲ و پایگاه رادیو ایران صدا. معیار انتخاب پایگاه‌های مذکور نیز تنوع پلتفرم‌های گوناگون تولید و نشر کتاب صوتی است. آودیبل و وبگاه کتاب صوتی است. ساوندکلاود شبکه اجتماعی صدامحوری است که همگان می‌توانند در آن کتاب صوتی به اشتراک بگذارند و ایران صدا نیز رادیوی اینترنتی است که حجم زیادی از کتاب‌های صوتی را در اختیار کاربران قرار داده است.

حجم نمونه تحقیق به‌صورت هدفمند از میان کتاب‌های صوتی موجود در وبگاه‌های مذکور انتخاب شده است. نمونه‌ها متناسب با هدف تحقیق بر مبنای گونه‌های گوناگون

1. Audible

2. Soundcloud

انتخاب شده‌اند و با توجه به تنوع موضوعی، قالب تولید و نیز وابستگی کتاب صوتی به متن چاپی ۵۰ نمونه انتخاب، بازشنوبایی و مورد تحلیل قرار گرفت.

واحد تحلیل در این پژوهش متن شنیداری است، یعنی آنچه مخاطب هنگام گوش دادن به کتاب می‌شنود و انتقال معنا می‌کند که غیر از گفتار دیگر عناصر صوتی مانند سکوت، موسیقی، صدای شاهد، صدای محیط و افکت و نیز قالب تولیدی آن را شامل می‌شود. مقوله‌های اصلی تحلیل عبارت‌اند از: قالب تولید، نوع ادبی، عناصر صوتی و مستقل یا وابسته بودن به نسخه مکتوب.

بحث و تحلیل

با مطالعه حجم نمونه تحقیق بر مبنای نظریه ادبیات صوتی و نیز تحلیل مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها، انواع مختلف کتاب صوتی به شرح ذیل تبیین می‌شود:

۱. شعر شنیداری

شعر از منظر اجرا و ارائه به هنر ارائه شفاهی (سخنرانی، دکلمه) بسیار نزدیک است و علاوه بر آن، به سبب وزن، قافیه و اختصار، امکان به خاطر سپردن آن فراهم است.

جدول ۱. حجم نمونه شعر صوتی

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن		قالب تولید		مقوله ←	
		مستقل شنیداری	وابسته شنیداری	ترکیبی: کولاژ، فیچر مستند	صدا	زیرمقوله ←	کتاب صوتی
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش						
گفتار	صدای شاعر					منزوی	Soundcloud
گفتار	صدای شاعر					ابتهاج	" "
گفتار	صدای شاعر					نزار قبانی	" "
همه عناصر	شعر نمایشی					فاوست	Audible
گفتار، موسیقی	صد سال شعر آلمانی					صدای شاعران	" "
گفتار، موسیقی	شعر کهن					منطق الطیر	ایران صدا
همه عناصر	شعر کهن					بشر و ملیخا	" "
گفتار، موسیقی	نقد ادبی					تماشاگه راز	" "

اشناید^۱ (۲۰۱۴: ۷۷) بر این عقیده است که سنت شعر شفاهی در کنار شعر مکتوب، که در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به اوج خود رسید، هرگز منقطع نشده است. مطالعه حجم نمونه پژوهش نشان می‌دهد که شعر صوتی یکی از انواع کتاب‌های صوتی بر مبنای نوع ادبی است که هم بر اساس نسخه متنی تولید می‌شود مانند آلبوم صوتی منطق الطیر در ایران صدا و آلبوم صوتی صد سال شعر آلمانی در آودیبله. و هم به صورت مستقل با صدای شاعر. مانند اشعار صوتی حسین منزوی، هوشنگ ابتهاج و نزار قبانی در ساوندکلاود. آلبوم‌های شعر صوتی بیشتر در قالب متن خوانی تولید می‌شوند که از عنصر موسیقی هم در آن‌ها بهره گرفته می‌شود. اما گاه از قالب نمایش نیز در تولید شعر صوتی استفاده شده است که نمایش «بشو و ملیخا» اثر حکیم نظامی گنجوی در ایران صدا و «فاوست گوته» در آودیبله از این نوع است. شعر در قالب نمایش برای اشعاری کاربرد دارد که روایتگر داستان یا حماسه هستند. تماشاگه راز یک برنامه رادیویی در شرح غزلیات حافظ است که حسین آهی آن را اجرا کرده و ایران صدا آن را در قالب کتاب صوتی منتشر کرده است. این کتاب صوتی و نیز برخی از آلبوم‌های صوتی شاعران نسخه چاپی ندارند و به عنوان کتاب صوتی مستقل تولید شده‌اند.

۲. رمان شنیداری

داستان و رمان از گونه‌های جذاب و پرتطرف‌دار ادبیات به شمار می‌روند که گاه به صورت متن خوانی و گاه در قالب نمایش تولید می‌شوند.

جدول ۲. حجم نمونه رمان شنیداری

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن		قالب تولید			مقاله ←	
		مستقل	شبه‌مستقل	ترکیبی: کولاج، فیچر مستند	زیرمقاله ←	کتاب صوتی		
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش	مستقل	شبه‌مستقل	ترکیبی: کولاج، فیچر مستند	زیرمقاله ←	کتاب صوتی		
گفتار، موسیقی	رمان					برادران کارامازف	Soundcloud	
گفتار، موسیقی	رمان تخیلی					هری پاتر	" "	
همه عناصر	تئاتر					گالیله	" "	
گفتار، موسیقی	رمان جنایی					شیمی مرگ	Audible	
گفتار، موسیقی	رمان					مرگ در ونیز	" "	
همه عناصر	رمان و داستان					قصه شب	ایران صدا	
گفتار، موسیقی	داستان کوتاه					پیرومرد برفی	" "	

1. Schneider

رمان‌های شنیداری بیشتر در قالب نمایش شنیداری کلاسیک تولید می‌شوند که در آن‌ها کلام و متن محور اصلی کنش‌های دراماتیک هستند، اما در نمایش‌های شنیداری مدرن از کلام و متن کاسته می‌شود و عناصر و نشانه‌های صوتی نقش اصلی را ایفا می‌کنند. نقطه ثقل کار در این نوع از ادبیات صوتی نمایشی کردن دیالوگ‌ها، استفاده از افکت صوتی و دراماتیک کردن متن یک اثر است. این افکت‌ها شخصیت‌ها را به شیوه‌ای مؤثر برجسته می‌کنند و در عین حال فرایند شنیدن را تسهیل می‌کنند و به همین سبب در عرضه کتاب صوتی از این شیوه بیشتر استفاده می‌شود. در برخی موارد برای ارائه کتاب به صورت شنیداری، کتاب از نوبه صورت نمایشی و با تنظیم دیالوگ‌ها بازنویسی می‌شود. نمایش شنیداری به صحنه آوردن صوتی یک داستان است به گونه‌ای که نقش‌های میان‌گویندگان، که البته با صدایشان نقش‌ها را بازی می‌کنند، تقسیم می‌شود و با استفاده از جلوه‌های صوتی فضای داستان برای شنونده توصیف می‌شود. معمولاً رمان‌هایی که در قالب متن خوانی تولید می‌شوند تلخیص می‌شوند که رمان جنایی شیمی مرگ اثر سیمون بکت و مرگ در ونیز^۲ اثر توماس مان در حجم نمونه به این شیوه تولید شده‌اند.

۳. خاطره صوتی

خاطره‌نگاری و شرح حال نویسی، در گذشته به کتابت درمی‌آمده است، اما امروزه تولید آلبوم خاطره صوتی نیز رواج یافته است.

جدول ۳. حجم نمونه خاطره صوتی

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن		قالب تولید			مقوله ←	
		سینکرون	آسینکرون	آپدیت	پادکست	پادکست	زیرمقوله ←	کتاب صوتی
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش	سینکرون	آسینکرون	آپدیت	پادکست	پادکست	زیرمقوله ←	کتاب صوتی
گفتار	خاطره، زندگی‌نامه						ذوالفقار	ایران صدا
همه عناصر	”						خط مقدم	”
گفتار، موسیقی	زندگی‌نامه						محمدعلی بهمنی	”
گفتار، موسیقی	خاطره						یادم می‌آید	Audible
گفتار، محیط، موسیقی، افکت	”				فیچر		یادم می‌آید	”
گفتار، موسیقی	خاطره						من ترسو نیستم	Soundcloud

به نظر برخی از صاحب نظران، این سرگذشت نامه‌ها و زندگی نامه‌ها یکی از انواع ادبیات صوتی به شمار می‌روند. استفانی بونگ^۱ (۲۰۱۷: ۱۳۹) این نوع ادبیات را در مقاله‌ای «صدای خاطره»^۲ نامیده است. یکی از آثار ژرژ پرک^۳ رمان نویس، نمایش نامه نویس و فیلم ساز فرانسوی. با نام «یادم می‌آید»^۴ در قالب‌های فیلم و نمایش و کتاب صوتی تولید شده و تولید آن در قالب کتاب صوتی با اقبال روبه‌رو شده است. پرک (۱۹۷۴: ۱۲۳) معتقد بود که ادبیات امکانی است بر آنکه انسان از خود ردّ پایی بر جای گذارد که خویش را به خاطر آورد. این کتاب در سال ۱۹۷۸ تألیف شده و خاطرات پرک را در پاریس دهه ۱۹۵۰ روایت می‌کند. پرک در این اثر سبک خاص خود را پیش می‌برد و علاوه بر اینکه قالبی جدید از ادبیات روزنوشت ارائه می‌کند، تصاویری از زندگی واقعی خویش ارائه می‌دهد و هر تصویر با جمله «یادم می‌آید» شروع می‌شود. خاطره صوتی «یادم می‌آید» به دو صورت تولید شده است: یک بار با صدای مؤلف و بار دیگر با صدای سامی فری^۵، هنرپیشه اهل فرانسه، در قالب فیچر که بر اساس کتاب تولید شده است. «ذوالفقار» خاطرات سردار سلیمانی است که در قالب کتاب صوتی تولید و در ایران صدا منتشر شده است. «من ترسو نیستم» نیز خاطرات وندی شرمن، نماینده آمریکا در مذاکرات هسته‌ای با ایران، است که در ساوندکلاود به صورت کتاب صوتی منتشر شده است.

تاریخ شفاهی

ثبت و ضبط خاطرات به روشی در علم تاریخ تبدیل شده است که از آن با عنوان تاریخ شفاهی نام می‌برند. تاریخ شفاهی روشی علمی برای ضبط و انتشار منابع شفاهی تاریخی است که از خاطرات افراد استخراج می‌شود. تاریخ شفاهی، که بر پایه منابع شفاهی تولید می‌شود، از روش مصاحبه بهره می‌گیرد تا منبع شفاهی یعنی روایتگر یا شاهد آن رویداد شفاهی خودش روایتگر زندگی نامه خویش باشد و مصاحبه‌کننده، بدون آنکه بخواهد به مصاحبه جهت بدهد، اجازه می‌دهد مصاحبه‌شونده خاطرات و تجارب خودش را بازگو کند. مصاحبه‌شونده در اینجا منبع تاریخ شفاهی به حساب می‌آید. در این روش تجربه زیسته مصاحبه‌شونده با ذهنیت خود او ضبط می‌شود و به همین سبب برخی آن را تاریخ تجربی یا علم تجربی می‌خوانند (Plato, 1991: 97). البته باید این نکته را مدنظر قرار داد که میان تاریخ شفاهی و خاطره مرزهایی وجود دارد. تاریخ شفاهی به عنوان مفهومی مدرن از تاریخ در جست‌وجوی حقیقت است و می‌خواهد امروا واقع را نه فقط از طریق اسناد مکتوب بلکه از ورای گفت‌وگو و سؤال و جواب و تبادل اندیشه با شاهدان عینی محقق

1. Stephanie Bung
2. Stimme Der Erinnerung
3. Georges Perec
4. Je Me Souviens
5. Sami Frey

کند (همراز و مقدم چرکاری، ۱۳۹۴: ۱۵۶). تاریخ شفاهی به صورت علمی از اواسط قرن بیستم شکل گرفت و به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم به‌عنوان یک روش علمی در تاریخ‌نگاری مورد استفاده قرار گرفت. البته به لحاظ روش، درباره تاریخ شفاهی بحث‌هایی جدی در سطوح علمی مطرح می‌شود. برخی از محققان شکل گرفتن تاریخ شفاهی را براساس «ذهنیت» مورد نقد قرار می‌دهند و برخی نیز فقر مبانی نظری را از ضعف‌های آن برمی‌شمارند (Plato, 1991: 99).

جدول ۴. حجم نمونه کتاب صوتی تاریخ شفاهی

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن				مقوله ←	
		مستقل شنیداری	رؤی	تاریخ شفاهی	تاریخ شفاهی	زیرمقوله ←	کتاب صوتی
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش						
گفتار	تاریخ شفاهی				مصاحبه	محمد هاشمی	ایران صدا
گفتار	”				مصاحبه	مهدی چمران	”
گفتار	”				مصاحبه	محمد رضا باهنر	”
گفتار، صدای شاهد	”				کولاژ	شاهدان تاریخ صدساله آلمان	Audible
گفتار، محیط، موسیقی، افکت	”				مستند	صداهای برجای مانده	”
گفتار، موسیقی	”				مصاحبه	جدایی بحرین	Soundcloud

در چند دهه اخیر روایت‌های تاریخ شفاهی نه فقط به صورت مکتوب بلکه به شکل صوتی و با صدای اصلی مصاحبه‌شونده در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است. بر مبنای مطالعه حجم نمونه تحقیق کتاب‌های صوتی تاریخ شفاهی را می‌توان از منظر نوع تولید به سه دسته تقسیم کرد. دسته اول کتاب‌هایی هستند که در قالب تاریخ شفاهی تولید و سپس به صورت چاپی منتشر شده‌اند. تولید نسخه صوتی این کتاب‌ها به صورت روخوانی متن است. دسته دوم استفاده از مصاحبه‌های تاریخ شفاهی برای تولید مستند است. استفاده از عنصر صدای شاهد برای انتقال تاریخ شفاهی برای شنوندگان جالب‌تر و حتی مستندتر است. در صدا برخی دیگر از عناصر زیرزنجیری مانند لحن و آهنگ کلام و... نیز منتقل می‌شود که متن مکتوب فاقد این جذابیت‌هاست. به همین سبب کتاب صوتی رسانه‌ای مناسب برای انتشار تاریخ شفاهی محسوب می‌شود و یکی از قالب‌های مناسب برای تولید آن قالب مستند تولید است. در این شیوه متن و صدای شاهد مصاحبه‌شونده با یکدیگر ترکیب می‌شوند. نوع سوم از قالب‌های تولیدی تاریخ شفاهی چسباندن صدای شاهد یا همان کولاژ صدای شاهد است. در این روش برای بیان وقایع تاریخی در یک دوره یا یک موضوع تاریخی، صداها و شاهد تاریخ شفاهی

روایتگر تاریخ می‌شوند. نمونه موفق این شیوه کتاب شاهدان تاریخ صدساله آلمان^۱ است. تهیه‌کنندگان این کتاب صوتی طی ۵ سال با ۱۰۰ نفر مصاحبه کرده‌اند و خاطرات آن‌ها را از سال ۱۹۰۰ تا ۲۰۰۰ م در ۳۵۰ ساعت جمع‌آوری کرده‌اند و سپس روایت کتاب صوتی را، که نوعی تاریخ شفاهی از زندگی مردم آلمان طی یک قرن است، تولید کرده‌اند. صدای شاهد روایتگران در توالی منطقی کنار هم قرار گرفته و در ۱۶ ساعت تنظیم شده‌اند. نوع دیگری از این روایات تاریخی شفاهی صداهای شاهد یا مستندات شنیداری است که در رادیو در مقاطع مختلف تاریخی ضبط شده‌اند. نمونه جالبی از این نوع کتاب صوتی «آثار به جامانده صدا»^۲ است که رادیو هسن آن را تولید کرده است و اسناد صوتی را از سال ۱۸۸۸ تا ۱۹۴۵ در شش لوح فشرده شامل می‌شود.

۱. قصه صوتی

برخی از محققان برای نظریه‌پردازی درباره کتاب صوتی به ادبیات شفاهی اشاره می‌کنند و آن را با ادبیات شفاهی و قصه‌گویی و قصه‌خوانی پیوند می‌زنند. یانتس پشکه^۲ (۲۰۱۰: ۲۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «کتاب صوتی و شفاهی بودن» بر مبنای ادبیات شفاهی این موضوع را مطرح می‌کند که گونه‌های مختلف ادبیات شفاهی برای شنیدن تولید شده‌اند و به همین سبب برای خواندن و تولید شنیداری مناسب‌ترند.

جدول ۵. حجم نمونه قصه صوتی

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن	قالب تولید	مقوله ←
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش	مستقل شنیداری	رادیو، کتاب صوتی، پادکست، یوتیوب، آپارات	زیرمقوله ← کتاب صوتی
گفتار، موسیقی	قصه			ایران صدا قصه ظهر جمعه
گفتار، موسیقی	" "			" " شب به خیر کوچولو
گفتار، موسیقی	فولکلور			" " افسانه‌های ایرانی
گفتار، موسیقی	" "			Audible روزی روزگاری برادران گریم
گفتار، موسیقی	افسانه			" " نیبلونگن
گفتار، موسیقی	قصه			Soundcloud هزارویک شب

1. Zeitzeugen Erzählen - 100 Jahre Deutschland

2. Janz-Peschke

پس از پیدایش کتاب شنیداری برخی از منتقدان آن را مقوله‌ای دست‌دوم و بازگشت به فرهنگ شفاهی قلمداد کردند (Rühr, 2008: 91). اوندینگ^۱ (2004: 17) معتقد است که کتاب صوتی به قالب‌های شفاهی پیشین دوباره حیات بخشیده است و گویندگی متن به آن زندگی می‌بخشد. قصه‌گویی یکی از قالب‌های رایج ادبیات فولکلور است که پیشینه آن به نقل گوسان‌ها می‌رسد و سنت آنان در قصه‌گویی و سمرگویان و نقیبان و نقالان تا روزگار ما ادامه یافته است. مطالعه حجم نمونه تحقیق در ایران صدا نشان می‌دهد که برنامه‌های قصه در رادیو مانند «قصه ظهر جمعه» و «شب به خیر کوچولو» در قالب کتاب صوتی بازتولید و منتشر شده‌اند. در وبگاه آودیبله نیز در بخش کودکان و نوجوانان انواع قصه‌ها با زیرشاخه‌های قصه، افسانه، داستان حیوانات و تخیلی وجود دارد و این نوع ادبی در ساوندکلاود نیز وجود دارد. قصه‌های صوتی غالباً در قالب متن خوانی تولید شده‌اند.

کتاب صوتی آموزشی

کتاب صوتی کارکرد آموزشی و کمک‌آموزشی دارد. مطالعات نشان داده است که مثلاً در آموزش ادبیات، کتاب صوتی درک مفهوم را برای فراگیران تسهیل می‌کند و به آن‌ها در فهم بهتر متن ادبی کمک می‌کند (Ueding, 2004: 20).

جدول ۶. کتاب صوتی آموزشی

عناصر صوتی	نوع ادبی	پیوند با متن		قالب تولید			مقوله ←	
		مستقل شنیداری	زبان	زبان	زبان	زبان	زبان	زبان
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	شعر، رمان، علمی، نقد ادبی، تئاتر، قصه، خاطره، تاریخ، آموزش						زیرمقوله ← کتاب صوتی	
گفتار، موسیقی	آموزش						ایران صدا	یادگیری ریاضی
گفتار، موسیقی	" "						" "	یادگیری علم
گفتار، موسیقی	" "						Audible	آموزش تمرکز
گفتار، موسیقی	همه زبان‌ها						" "	آموزش زبان
گفتار، موسیقی	آموزش برای کودکان						Soundcloud	کودکان پناهنده
گفتار، موسیقی	آموزش						" "	الفبای روسی

از آنجاکه شنیدن، به‌عنوان درک و دریافت گفتار، نقشی محوری در فراگیری زبان دارد، تمرین شنیداری یکی از بخش‌های مهم در آموزش زبان دوم است و در دوره‌های آموزشی

1. Ueding

که هدف آن‌ها آموزش زبان گفتاری و مکالمه است، شنیدن و فهم کلام اهمیتی بسیار دارد (Buttaroni, 1997: 111). کتاب صوتی فرصت تمرین و فراگیری مهارت شنیداری و گفتاری را فراهم می‌کند. مطالعه و تحلیل حجم نمونه تحقیق نشان می‌دهد که کتاب‌های صوتی آموزشی در حوزه‌های آموزش زبان، فراگیری مهارت‌های فردی و اجتماعی، روان‌شناسی و نیز به‌عنوان کمک آموزشی درسی تولید می‌شوند. البته حجم کتاب‌های صوتی آموزشی در وبگاه آودیبله بسیار زیاد است و این وبگاه بخشی را به کتاب‌های صوتی آموزشی اختصاص داده و برای آموزش زبان‌های مختلف نیز یک سرعنوان جداگانه اختصاص داده است. حجم کتاب‌های آموزشی در ایران صدا بسیار اندک است.

حامل رسانه‌ای

کتاب صوتی از منظر حامل رسانه‌ای انواع مختلفی دارد که می‌توان آن‌ها را به دو مقوله حامل‌های آنالوگ و دیجیتال تقسیم‌بندی کرد.

جدول ۷. انواع حامل‌های رسانه‌ای کتاب صوتی

صفحه گرامافون نوار کاست رادیو	حامل رسانه‌ای آنالوگ	۱
لوح فشرده وبگاه کتاب صوتی شبکه اجتماعی پادکست کارافزار ^۱	حامل رسانه‌ای دیجیتال	۲

پیش از دهه ۹۰ م حامل‌های صوتی آنالوگ کاربرد داشتند که البته نوار کاست در این میان از دیگر انواع آن اهمیتی بیشتریافته بود، اما با پیدایش رسانه‌های دیجیتال نخست لوح فشرده، به سبب آنکه حجم زیادی از کتاب‌های صوتی را در خود جای می‌داد، با اقبال روبه‌رو شد و سپس با ظهور رسانه‌های نو کتاب صوتی در وبگاه‌های پادکست، شبکه‌های اجتماعی، کارافزار تلفن همراه و نیز وبگاه‌های خاص کتاب صوتی انتشار یافت. پادکست تجربه شنیداری بومیان دیجیتال^۲ است. پادکست در اصطلاح علمی فایل صوتی است که می‌توان اشتراک آن را گرفت (Horn & Fiene, 2007: 12) و قالب تولید محتوای صوتی در اینترنت و محتوای تولیدی کاربران (UGC) و انتشار آن بر پلتفرم‌های صوتی شناخته

1. Application
2. Digital Native
3. Abonnement

می‌شود (اخگری، ۱۳۹۷: ۹۹). پادکست حامل رسانه‌ای مناسبی برای تولید و نشر کتاب صوتی است، چرا که علاوه بر فراهم کردن فرصت تولید کتاب صوتی، امکان نشر و هم‌رسانی آن را فراهم می‌کند. بر اساس مطالعه حجم نمونه، کتاب‌های صوتی در قالب پادکست را می‌توان از منظر تولیدکنندگان کتاب صوتی به دو دسته تقسیم‌بندی کرد:

۱. تولیدکنندگان کتاب صوتی که به صورت تخصصی کتاب‌های صوتی را تولید می‌کنند و بر پلتفرم‌ها، وبگاه‌ها و کارافزارهای تلفن همراه، کتاب‌هایشان را به اشتراک می‌گذارند. هدف از این ناشران و توزیع‌کنندگان آن است تا هرچه بیشتر به مخاطبان نزدیک شده و کتاب را در دسترس آنان قرار دهند.

۲. دسته دوم از کتاب‌های صوتی، از منظر تولید، کتاب‌هایی هستند که کاربران آن‌ها را تولید می‌کنند و آن‌ها را می‌توان در واقع محتوای تولیدی کاربر نامید.

شبکه‌های اجتماعی بر بستربوب ۲ امکانات و فرصت‌های تازه‌ای را برای کاربران فراهم آوردند که محور اصلی فعالیت آن‌ها بر ایجاد شبکه ارتباط میان کاربران است. یکی از محتواهای جذاب در شبکه‌های اجتماعی که کاربران علاقه‌مند به تولید و هم‌رسانی آن هستند کتاب صوتی است و شبکه اجتماعی صدامحور ساوندکلاود (آبر صدا) یکی از بسترهای انتشار آن به حساب می‌آید. امروزه در دیگر رسانه‌های اجتماعی یعنی حتی شبکه‌های اجتماعی تصویری کتاب صوتی منتشر می‌شود و نمونه‌هایی از کتاب‌های صوتی ادبی در یوتیوب قابل شنیدن هستند. ساوندکلاود پلتفرم برخط برای مبادله و به اشتراک گذاشتن صدا و موسیقی است که مهم‌ترین قابلیت‌های آن عبارت‌اند از: امکان بارگذاری قطعات موسیقی، امکان توزیع و انتشار از طریق توییتر، امکان پسندیدن^۱، ارسال دوباره^۲، به اشتراک گذاشتن و دنبال کردن (اخگری، ۱۳۹۷: ۱۸۱). شبکه اجتماعی صدامحور ساوندکلاود در صفحه کاربران از همه امکانات شبکه‌های اجتماعی برای پسندیدن، به اشتراک گذاشتن و اظهار نظر کردن بهره می‌گیرند. کتاب‌های صوتی در وبگاه‌های مختلف ارائه می‌شوند. در کشورهای مختلف و به زبان‌های مختلف این نوع وبگاه‌های مخصوص عرضه برخط کتاب صوتی وجود دارند.

گونه‌های جدید کتاب صوتی

کتاب صوتی گونه‌های جدیدی را تجربه کرده است. راهنمای شنیداری سفر یکی از گونه‌های جدید کتاب شنیداری به شمار می‌آید. مزیت شنیداری بودن متن امکان می‌دهد که جهانگرد، حین مشاهده مناظر مختلف و اماکن فرهنگی، درباره آن‌ها اطلاعات کسب کند

و اطلاعات اصلی را درباره آن‌ها به دست آورد، بدون آنکه مجبور باشد کتابی سنگین با خود بردارد و آن را ورق بزند، می‌تواند به راحتی از دیدن مناظر لذت ببرد (دیهم، ۱۳۹۳: ۴۳).

جدول ۸. گونه‌های جدید کتاب صوتی

عناصر صوتی	نوع	پیوند با متن		قالب تولید			مقوله ←	
		مستقل	وابسته	تلفنی	تصویری	تصویری و صوتی	زیرمقوله ←	کتاب صوتی
گفتار، موسیقی، صدای شاهد، محیط، افکت	روزنامه، مجله، راهنمای شنیداری سفر						دی نسایت	Audible
گفتار، موسیقی	روزنامه						وال استریت ژورنال	" "
گفتار، موسیقی	روزنامه						نیویورک تایمز	" "
گفتار، موسیقی	روزنامه						واشنگتن پست	" "
گفتار، موسیقی	مجله						موفقیت (Erfolg)	" "
گفتار، موسیقی	مجله						هنر (Kunst)	" "
همه عناصر	راهنمای سفر				فیچر		کلیسای جامع اشپیر	" "
" "	راهنمای سفر				فیچر		اتیوپی	" "
" "	" "				فیچر		هامبورگ	Soundcloud
" "	روزنامه				مصاحبه		ایندپندنت	" "

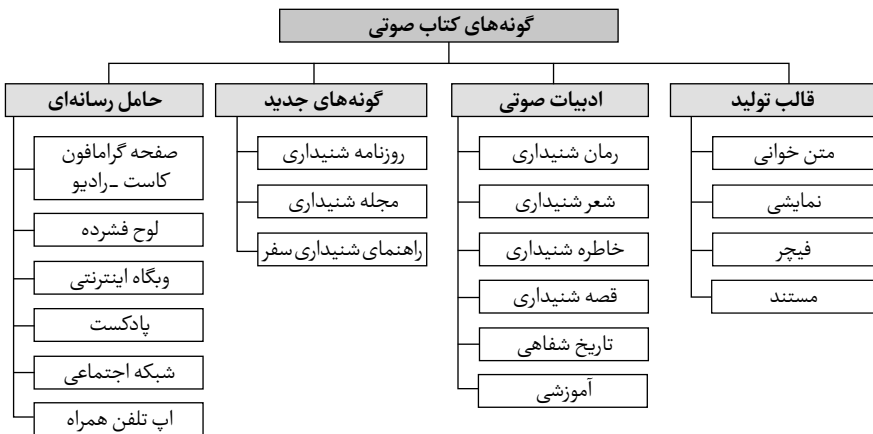
مطالعه حجم نمونه تحقیق بر انواع دیگری از کتاب صوتی دلالت دارد که راهنمای شنیداری سفر مانند راهنمای کلیسای جامع اشپیر، اتیوپی و هامبورگ از آن جمله‌اند. علاوه بر کتاب، دیگر رسانه‌های مکتوب نیز در دوران جدید به استفاده از نسخه‌های صوتی روی آورده‌اند. تولید روزنامه‌های صوتی^۱ یا روزنامه گویا مانند کتاب شنیداری به گذشته برمی‌گردد. در سال ۱۹۷۰ نخستین روزنامه گویا^۲ در ولز پدید آمد^۳، اما بعدها این شیوه به خصوص برای استفاده نابینایان گسترش یافت و بر روی کاست منتشر می‌شد. فناوری‌های نو و اینترنت و تلفن همراه امروزه فرصت‌های بهتری را در اختیار روزنامه و مجله شنیداری فراهم کرده است. برخی از روزنامه‌ها و مجلات (مانند دی تسایت آلمان، نیویورک تایمز، واشنگتن پست و وال استریت ژورنال) علاوه بر انتشار برخط، نسخه شنیداری روزنامه خود را روزانه تهیه می‌کنند و آن را در اختیار مخاطبانشان قرار می‌دهند.

1. Audio Newspaper
2. Talking Newspaper
3. Kasperzak.Bbc.Com:25 June 2012

ایران صدا فاقد گونه‌های جدید کتاب صوتی است، اما آودیبله در این زمینه بسیار فعال است. در ساوندکلاود این گونه‌ها وجود دارند اما تعدادشان اندک است.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و نیز تحلیل حجم نمونه تحقیق نشان می‌دهد کتاب صوتی از یک رسانه شنیداری که در آغاز نابینایان از آن استفاده می‌کردند در عصر رسانه‌های نو ساحت‌های جدیدی را تجربه کرده است و امروزه به‌عنوان یک گونه هنری مستقل در برخی از انواع درباره آن بحث می‌شود. کتاب صوتی در تعریف از یک سو قالب نوین ادبیات شفاهی تعریف می‌شود و از منظر ادبیات صوتی، گونه‌ای شنیداری است که با نشانه‌های صوتی و شنیداری ویژگی هنری پیوند یافته است و از دیگر سو، به لحاظ قالب از انواع قالب‌های رادیویی مانند نمایش و مستند و فیچر بهره می‌گیرد. از نظر توزیع و انتشار نیز علاوه بر حامل‌های آنالوگ از همه انواع رسانه‌های نو مانند پادکست، رسانه‌های اجتماعی و اپ تلفن همراه و وبگاه‌های اینترنتی استفاده می‌کند. بنابراین گونه‌های کتاب صوتی را برحسب مقوله‌های تحقیق می‌توان به شرح نمودار ذیل توصیف کرد:

نمودار ۱. گونه‌شناسی کتاب صوتی

همان‌گونه که در مسئله تحقیق مطرح شد، یکی از مباحث در تعریف کتاب صوتی نسبت آن با نسخه چاپی کتاب است. کتاب‌های صوتی در آغاز نسخه شنیداری کامل متن چاپی بودند، اما برای صرفه‌جویی در زمان شنیدن، تلخیص کتاب صوتی به‌عنوان یکی از روش‌های تولید مطرح شد. تلخیص متن کتاب چاپی مخصوصاً تلخیص رمان و داستان دقت زیادی می‌طلبد، چرا که تلخیص‌کننده باید ضمن رعایت سبک مؤلف، فراز و فرود و

گره‌افکنی و گره‌گشایی داستان را به گونه‌ای حفظ کند که شنونده تا پایان کتاب را بشنود. اگرچه کتاب صوتی در آغاز گونه‌ای مستقل به شمار نمی‌رفت و نسخه کامل و یا نسخه تلخیص شده کتاب چاپی محسوب می‌شد، اما بر اساس نظریه ادبیات صوتی لودویک یگر، کتاب صوتی می‌تواند گونه‌ای مستقل باشد. برخی از انواع شعر صوتی، قصه صوتی و تاریخ شفاهی کتاب صوتی مستقل محسوب می‌شوند. بنابراین نتیجه می‌گیریم که در بحث نسبت میان نسخه صوتی و نسخه متنی سه گونه قابل تمایز است: ۱. متن کامل نسخه چاپی؛ ۲. متن تلخیص شده؛ ۳. نسخه مستقل صوتی که نسخه متنی ندارد.

بنابر یافته‌های تحقیق کتاب صوتی را می‌توان بر اساس گونه‌های مختلف آن و نیز ویژگی‌های رسانه‌های نو این‌گونه تعریف کرد: کتاب صوتی رسانه‌ای است که در سنت روایات شفاهی بشر برای انتقال دانش و اطلاعات و سرگرمی ریشه دارد و برای بازتولید متن در قالب شنیداری از جلوه‌های صوتی، موسیقی، گفتار و سکوت بهره می‌گیرد که از این منظر در مقوله هنر و ادبیات صوتی جای می‌گیرد و به لحاظ انتشار از حامل‌های رسانه‌های شنیداری از قبیل صفحه گرامافون، رادیو، کاست، لوح فشرده و در عصر حاضر از وب‌پخش‌ها، شبکه‌های اجتماعی، پیام‌رسان‌ها و کارافزار بهره می‌گیرد.

مطالعه حجم نمونه تحقیق نشان داد که برخی از انواع کتاب‌های صوتی در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند که از آن جمله‌اند: راهنمای شنیداری سفر، روزنامه و مجله شنیداری، کتاب صوتی آموزشی و کمک آموزشی. به عبارت دیگر، کتاب صوتی در ایران به حوزه آموزش، روزنامه‌نگاری و گردشگری وارد نشده است، حال آنکه استفاده از ظرفیت کتاب صوتی در این حوزه می‌تواند، علاوه بر ترویج فرهنگ کتابخوانی، به توسعه صنعت نشر و نیز تقویت رسانه‌های مکتوب کمک کند. بنابر یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌شود که کتاب صوتی به‌عنوان گونه‌ای رسانه‌ای هنری در حوزه‌های آموزش، روزنامه‌نگاری و گردشگری مورد توجه سیاست‌گذاران فرهنگی و ناشران قرار گیرد.

منابع و مأخذ

- اخگری، محمد (۱۳۹۷). **رادیو در عصر دوم**. تهران: دانشگاه صداوسیما.
- بلدی فروشانی، زهرا؛ محمد اخگری و مجید شریف خدایی (۱۳۹۸). «زیبایی‌شناسی عناصر تولیدی روزنامه و مجله شنیداری در رادیو اینترنتی». **فصلنامه رسانه**، شماره ۱۱۶: ۱۲۷-۱۴۳.
- چهرقانی، مریم، فاطمه فهیم‌نیا و نادر نقشینه (۱۳۹۳). «سنجش معیارهای ارزیابی و تولید کتاب‌های گویا از دیدگاه کاربران». **تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی**، شماره ۲: ۱۸۲-۱۵۹.
- دهقانی، رضا (۱۳۹۷). **مطالعه ظرفیت‌ها و تکنیک‌های جدید نوشتار برای کتاب صوتی با مطالعه موردی رمان آقای ریپلی**. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه صداوسیما.
- دیهم، آنگلیکا (۱۳۹۳). **کتاب شنیداری**. ترجمه محمد اخگری. تهران: یوسف.
- عامری، فرشته و صدیقه محمد اسماعیل (۱۳۹۷). «تأثیر کتاب شنیداری بر سلامت روان سالمندان تحت پوشش سازمان بهزیستی و توان بخشی کشور». **طب توان بخشی**، شماره ۱: ۱۰۹-۱۰۵.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۲). **روش تحقیق کیفی**. تهران: جامعه‌شناسان.
- مختاری اصفهانی، رضا (۱۳۸۹). **سرگذشت رادیو در ایران به روایت اسناد**. تهران: اداره کل تحقیق و توسعه صدا.
- مطلبی، داریوش (۱۳۹۸). «مشکلات صنعت نشر کتاب ایران». **فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ ارتباطات**، شماره ۴۸: ۲۰۵-۲۳۳.
- مکتبی فرد، لیلا (۱۳۸۴). «تصویری گویا از کتاب گویا در ایران». **پژوهش‌نامه ادبیات کودک و نوجوان**، شماره ۴۰: ۴۰-۴۳.
- میرطالیبی پور، سیدعلی (۱۳۹۴). **کتاب گویا ظرفیتی برای برنامه‌سازی رادیویی**. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه صداوسیما.
- همراز، ویدا (۱۳۹۸). «استفاده از کتاب صوتی به مثابه رسانه برای آموزش تاریخ». **فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه**، شماره ۳: ۵۶-۳۷.
- همراز، ویدا و سیاوش مقدم چرکاری (۱۳۹۴). «بازشناسی مبانی مشترک نظری و ساختاری رسانه‌های شنیداری و تاریخ شفاهی». **فصلنامه تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری**، شماره ۱۶: ۱۵۵-۱۷۱.
- Binczek, N., & Epping-Jäger, C. (Eds.). (2014). **Das Hörbuch: Praktiken audioliteralen Schreibens und Verstehens**. Wilhelm Fink Verlag.
- Bung, S. (2016). Stimme und Erinnerung. In **Phänomen Hörbuch** (pp. 135-150). transcript-Verlag.
- Buttaroni, S. (1997). **Fremdsprachenwachstum: sprachpsychologischer Hintergrund und didaktische Anleitungen**. Hueber.
- Diehm, Angelika (2010). **hören sie oder lesen Sie noch?**. Marburg: Tectum Verlag.
- Georges, P. E. R. E. C. (1974). **Espèces d'espaces**. Paris, Galilée.
- Hachten, W. A. (1992). **The world news prism: Changing media of international communication**. Iowa State Press.